

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος δέκατος τρίτος

Συνδρομή ἑτησία : Ἐν Ἑλλάδι πρ. 12. ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ πρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους, καὶ εἶναι ἑτησικαί.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὀδὸς Σταδίου, 6

7 Φεβρουαρίου 1882

Τὰ συμπόσια ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας τότε μόνον εὐρίσκει εἰς τὰ δεῖπνα καὶ συμπόσια θέλητρον, ὅταν οἱ συμμετέχοντες τούτων ὡς πολλοὶ, καθὼς ἐν γένει ἐνοεῖ τὸν τε πολιτικὸν καὶ ἰδιωτικὸν βίον ἐν τῇ συναναστροφῇ μετὰ τῶν ἄλλων διὰ τοῦτο εἶνε τὰ κοινὰ δεῖπνα συνηθέστατα· μόνον ὁ φύσει ἰδιόρρητος καὶ δύστροπος ἄνθρωπος ἀποφεύγει τὴν συνεσίαν καὶ προτιμᾷ τὸ «μονοσιτεῖν» τὸν τοιοῦτον λίαν ἐπιτυχῶς διακωμῶδει ὁ κωμικὸς Ἀλεξίς διὰ τῶν ἐξῆς «ἐπὶν ἰδιώτην ἄνδρα μονοσιτοῦντ' ἰδῆς, ἢ μὴ ποθοῦντ' ὧδ' ἀς ποιητῆν καὶ μέλη, τὸν μὲν ἰδιώτην τοῦ βίου τὸν ἡμῖσιν ἀπολωλεκέναι νόμιζε, τὸν δὲ τῆς τέχνης τὴν ἡμῖσιν ἄζωσι δ' ἀμφοτέροι μόλις».

Ὅτι ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἐξόχως ἐκτιμᾷ τὴν ἐν τῷ δεῖπνῳ συναναστροφὴν, εἶνε ἀπόρροια τοῦ ἐμφύτου αἰσθηματος τῆς φιλοξενίας, προτερήματος, ἐφ' ᾧ εὐτυχῶς καὶ ὁ νῦν ἑλληνικὸς λαὸς διακρίνεται καὶ δύναται μετὰ ὑπερηφανίας νὰ λέγῃ, ὅτι τὸ ἐκκληρονόμησε παρὰ τοῦ ἀρχαίου. Εἰς τὸ αἴσθημα τοῦτο ὀφείλεται κυρίως ἡ ἀνάπτυξις τῶν συμπόσιων, ἅτινα κατέχουσιν τοσοῦτον λαμπρὸν σελίδα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὥστε τολμῶ νὰ εἶπω, ὅτι, ἐάν οὐδὲν ἄλλο διεσώζετο μέχρις ἡμῶν ἐκ τοῦ ἀνεκτιμήτου καὶ ἀνεξαντλήτου θησαυροῦ τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων ἢ μόνον ὁ, τι πρὸς τὰ συμπόσια σχετίζεται, τοῦτο ἤθελεν εἶνε σαφέστατον δεῖγμα τῆς θαυμασίας ἐπιδόσεως καὶ τοῦ μεγαλείου, εἰς ᾧ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔφθασε τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθνος.

Ὡς πρώτη ἀφορμὴ τῶν κοινῶν συνεστιάσεων δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐλάβεια διὸ δικαίως παρατηρεῖ ὁ Ἀθήναιος ὅτι πᾶν συμπόσιον αἰτίαν ἔχει τὴν εὐσέβειαν, ἥτις ἐξεδήλοῦτο διὰ τῶν θυσιῶν δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν. Ὡς δημοσία θυσία δύναται ἐν πρώτοις νὰ θεωρηθῇ ἡ τῶν Πυλίων (Ὀδ. γ. δ), ἥτις προσφέρεται τῷ Ποσειδῶνι ὡς οἰκογενειακῶ θεῷ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Πύλου Νηλέως.

Τοιαύτην ἀφορμὴν εἶχον μετὰ ταῦτα ἐν Ἀθήναις τὰ λεγόμενα δεῖπνα δημοτελῆ, ἢ δημοθονία, ἅτινα συνήθως συνεκροτοῦντο μετὰ τὰς μεγάλας θυσίας ἤτοι τὰς ἑκατόμβας.

Ἐν τινι ἀνακαλυφθεῖσθαι ἐπιγραφῇ γίνεται λόγος περὶ τῆς κρονομίας, τ. ἔ. τῆς διανομῆς τῶν κρεάτων μετὰ τὴν δημοτελῆ θυσίαν κατὰ τὸ δεῖπνον εἰς τὰς ἀρχάς καὶ εἰς τὸν λαὸν ἰδιαίτερος κατὰ δῆλους. Ἐν ἄλλῃ δὲ Πολύευκτος τις καταστάθεις ἀρχῶν, ἐπαινεῖται καὶ χροσθὶ στερφάνῳ στεφρνοῦται κατὰ τὸν νόμον, ἐπεὶ δὲ ἐπεμελήθη τῆς θυσίας, τῆς πομπῆς τῷ Ἡρακλεῖ, τῆς ἀρτονομίας καὶ κρονομίας καὶ τέλος τῆς ἐπικοσμησῆς τῆς τραπέζης διαμοιράσας εἰς πάντας οἶνον καὶ εἰς ἑλαστον θύτην δραχμὰς ὀκτώ. Δημοσία δαπάνη ἐγένοντο ποσέτι τὰ ἐν τῷ πρυτανεῖῳ τελούμενα δεῖπνα, ἐν οἷς ἐλάμβανον μέρος οἱ ἀρχόντες καὶ ἄλλοι ἐντιμοὶ ξένοι. Ἡ τραπέζα αὕτη καλεῖται κοινὴ ἐστία ἢ βουλαία, ἔχουσα τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν πόλιν ἢ ἡ οἰκιακὴ ἐστία διὰ τὴν οἰκίαν ἐκάστου πολίτου. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν νενομισμένων τούτων δημοσίων θυσιῶν ἐτελοῦντο καὶ ἰδιωτικαί, εἰς τὴν τελετὴν τῶν ὁποίων πολλὰ καὶ διάφοροι περιστάσεις ἐχρησίμευον ὡς ἀφορμαί, ὡς π. χ. ὁ γάμος, ὁ ἀποχωρισμὸς ἢ ἡ ἐπ' ἀνόδος οἰκείων καὶ φίλων, ἡ σωτηρία ἕκ τινος ἐπιχειμένου κινδύνου, κ.τ.λ. Καθὼς δὲ μετὰ τὴν τελετὴν τῶν πρώτων συνεκροτοῦντο τὰ δημοσία δεῖπνα, οὕτως ὁ θυσιάζων παρεσκευάζε μετὰ τὴν θυσίαν ἰδιωτικὸν δεῖπνον, εἰς ᾧ πλεῖστοι φίλοι προσεκαλοῦντο.

Κατὰ τὴν τελετὴν τῶν γάμων ἦτο ἀναγκαῖα ἡ παρουσία ὅσον τὸ δυνατόν πλειστέρων συνδαιτυμόνων ἕνεκα δύο λόγων, πρῶτον ἕνεκα εὐλαθείας πρὸς τοὺς γαμηλίους θεοὺς καὶ δεύτερον, ὅπως οἱ τοῦ γαμικοῦ δεῖπνου κοινωνοῦντες ὡς συγχρόνως ἐν ἀνάγκῃ καὶ μάρτυρες. Πολλὰ τῶν περὶ τοὺς γάμους νενομισμένων ἐθίμων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος διὰ τοῦτο δὲν θεωρῶ ἄσσκοπον νὰ ἀναφέρω τινὰ οὕτω π.χ. πρὸ τῶν γάμων ἐτελεῖτο θυσία καὶ εορτὴ προγάμια ἢ προτέλεια καλούμενα, καθὼς παρ' ἡμῖν τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ ἰδίως τὸ Σάββατον πρὸ τῆς Κυριακῆς τῶν γάμων προσκαλοῦνται οἱ πλησιέστεροι συγγενεῖς καὶ φίλοι ὅπως προσορτάσωσιν αὐτοὺς ἐν εὐθυμίᾳ καὶ χαρᾷ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῶν μελλονύμφων. Ἐνιχαῶς φυλάττεται τὸ ἔθιμον ὅπως ὁ νυμφίος ἰδίᾳ χειρὶ κατασφάξῃ τὸν καλλίτερον τῶν ἀμνῶν, καὶ ἐκ τῆς διευθύνσεως τοῦ αἵματος τοῦ σφαζομένου ζώου ἢ καὶ ἐξ ἄλλων σημείων προφητεύεται ἡ μέλλουσα τύχη τοῦ μελλονύμ-

φου. Ἐκτὸς τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γάμων τελουμένων συμποσίων, συνήθεια ὑπῆρχε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅπως τὴν πρώτην ἐπομένην ἡμέραν, ἣτις ἐκαλεῖτο ἐπαυλία, οἱ τῆς νύμφης γονεῖς ἐν συνοδείᾳ συγγενῶν καὶ φίλων ἐπισκεφθῶσιν αὐτὴν προσφέροντες τὰ λεγόμενα ἐπαυλία δῶρα ἢ καὶ ἀπλῶς προσφοράς, τ. ἔ. τὴν προῖκα, ἣτις τὴν σήμερον ἀγεται συγχρόνως μετὰ τὴν νύμφην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Οὗτος παρασκευάζει τότε λαμπρὸν δεῖπνον, ὅπερ ὁ πενθερὸς αὐτοῦ ὀφείλει ν' ἀνταποδώσῃ ὀλίγας ἡμέρας ὕστερον, τὴν δευτέραν ἢ τρίτην ἡμέραν τὴν καλουμένην ἀπαυλίαν, προσκαλῶν τοὺς νεονύμφους ἐπίσης ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τοῦ γαμβροῦ καὶ παρὰ τοῖς νῦν Ἑλλησι καὶ Ἀθηναῖσι. Ἰδιαιτέρως δεῖπνον ἐδίδοτο εἰς τοὺς φράτορας δηλαδὴ τὰ μέλη τῆς αὐτῆς φρατρίας ἐν μέρος τοῦ γαμβροῦ, καθ' ἃ ἡ νύμφη εἰσῆγετο εἰς τὴν φρατρίαν τοῦτο ἐκαλεῖτο γαμηλίαν εἰσφέρειν, γαμηλία θύειν, γαμοτελεῖν.

Ἡ γέννησις ἐνὸς τέκνου ἐχρησίμειεν ἐπίσης ὡς ἀφορμὴ συμποσιακῆς διασκεδάσεως. Καὶ ἐνταῦθα παρατηροῦνται ἔθιμα ἔχοντα ὁμοιότητα μετὰ τὰ σημερινά· ἡ πέμπτη ἡμέρα μετὰ τὸν τοκετὸν ἐωρτάζετο ἐν ὅλῃ τῇ ἐπισημότητι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ νεογεννήτου βρέφους ὑπὸ πολλῶν συγγενῶν καὶ φίλων, οἵτινες συνειθίζον νὰ προσφέρωσιν αὐτῷ γενέθλια δῶρα. Τὸ βρέφος περιεφέρετο τότε περὶ τὴν ἐστίαν τῆς οἰκίας, ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἑορτὴ ἀμφιδρόμια ἐκλήθη.

Ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν τῶν εἰς τὴν γέννησιν ἀναφερομένων ἑορτῶν ἦτο ἡ δεκάτη, καθ' ἣν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πλησιεστάτων οἰκείων καὶ φίλων τὸ βρέφος προσηγορεύετο μετὰ τὸ ὑπὸ τῶν γονέων του ὀριζόμενον ὄνομα καὶ τελουμένων τῶν νενομισμένων θυσιῶν, ἐπίσημον δεῖπνον παρετίθετο τοῖς προσκεκλημένοις. Ἡ τεσσαρακοστὴ ἡμέρα ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ, καθ' ἣν ἡ λεγοῦσα προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν χάριν καθαρῆς, ἐωρτάζετο ἐπίσης ἀλλὰ οὐχὶ μετὰ τόσης ἐπισημότητος μεθ' ὅσης ἡ δεκάτη. Γνωστὸν εἶνε ὅτι τὰ ἔθιμα ταῦτα σχεδὸν ἀπαράλλακτως διεσώθησαν παρὰ τῷ ἑλλην. λαῷ μέχρι τῆς σήμερον. Τὴν τρίτην ἡμέραν μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ τέκνου προσέρχονται συγγενεῖς καὶ φίλοι φέροντες μεθ' ἑαυτῶν οὐ μόνον τὰ τοῦ βρέφους δῶρα τὰ λεγόμενα «ῥαντίσματα» ἀλλὰ καὶ δεῖπνον παρεσκευασμένον καὶ οἶνον.

Τὴν ὀγδόην ἢ τὴν ἐνάτην ἡμέραν βαπτίζεται τὸ παιδίον ὑπὸ τοῦ ἀναδόχου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τὴν ἐσπέραν συγκροτεῖται ἐπίσης συμπόσιον. Τὴν τεσσαρακοστὴν δ' ἐπὶ τέλους, «σαρραντίζει» (=τεσσαρακοντίζει) ἡ λεγοῦσα, προσέρχεται δηλ. εἰς τὸν ναὸν, ἐνθα διὰ τινῶν εὐχῶν τοῦ ἱερέως θεωρεῖ ἑαυτὴν καθαρὰν παντὸς ῥύπου, καὶ οὕτω δικαιεῖται νὰ παρουσιάζηται εἰς τὰς συναναστροφάς.

Εἰς τοῦτο τὸ εἶδος τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν παρεπομένων συμποσίων ἀνήκουσι καὶ τὰ «γενέθλια» ἅτινα διακρίνονται τῶν «γενεσίων» κατὰ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν πρῶτα τάσσονται ἐπὶ τῶν ζώντων καὶ ἐν ἡ ἕκαστος ἡμέρα ἐγεννήθη, τὰ δὲ γενεσία ἐπὶ τῶν τεθνηκότων, ἐν ἡ ἕκαστος ἡμέρα τετελεύτησε.

Ὁ θάνατος συνετελεῖ ἐπίσης ὡς αἰτία ὅπως οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ ἀποθανόντος συναθροισθῶσι καὶ ὁμοῦ δειπνήσωσι. Τὸ δεῖπνον τοῦτο ἐκαλεῖτο «περίδειπνον» καὶ παρεσκευάζετο ἢ ἀμέσως μετὰ τὴν κηδείαν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ἡ συνέδη ὁ θάνατος, ἢ καὶ παρὰ τινι τῶν πλησιεστάτων συγγενῶν. Τὸ ἔθιμον σώζεται ἔτι παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα «παρηγοριά». Οἱ τὴν κηδείαν παρακολουθήσαντες ἐπανέρχονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τετελευτηκότος καὶ περιρραντίζομενοι πρὸ τῆς θύρας ἅπαντες ἀνεξαιρέτως μετὰ ὕδωρ χάριν καθαρῆς, περιλύπαι λαμβάνουσι τὸ περίδειπνον, καθ' ὃ θέμα τῆς ὀμιλίας εἶνε ὁ ἔπαινος τοῦ ἀποθανόντος, καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οὗτος δὲν εἶνε ἄξιος ἐπαίνου, ὡς ἐγένετο καὶ παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν. Ὅτι ἐνίοτε, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ τελευτήσας τύχη προβεθικῶς τὴν ἡλικίαν, ἢ ἐνέργεια τοῦ οἴνου μετατρέπει τὴν λύπην τῶν παρακαθημένων εἰς χαρὰν, τοῦτο δὲν θεωρεῖται ἄτοπον, καθόσον ὁ τὴν γῆν διὰ παντὸς ἐγκαταλείψας νομίζεται τρόπον τινὰ εὐδαίμων καὶ μακάριος ἀπαλλαγεῖς τῶν βασάνων τοῦ ματαίου κόσμου, διὸ καὶ μακαρίτης ἦδη ὀνομάζεται.

Ἐλησημόνησα νὰ παρατηρήσω ἀνωτέρω ὅτι τὸ περίδειπνον εἶνε γνωστὸν καὶ τοῖς ὁμηρικοῖς ἥρωσιν ἐκφορᾶζομενον διὰ τοῦ «τάφον δαινύναι» τ. ἔ. δαῖτα τάφου, ἐπικήδειον εὐωχίαν παρέχειν. Οὗτος ὁ Ὀρέστης προσφέρει νεκρικὸν δεῖπνον τοῖς Ἀργείοις δολοφονήσας τὴν μητέρα του Κλυταιμνήστραν καὶ τὸν Αἴγισθον· παρομοίως παρέχει ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπὶ τοῦ πλοίου του μέγα δεῖπνον τοῖς ἑταίροις χάριν τοῦ φίλου του Πατρόκλου ἐν τῇ μάχῃ πεσόντος. Ἀξίον σημειώσεως εἶνε ὅτι τὸ περίδειπνον προσφέρεται παρ' Ὀμ. πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ, ὡς φαίνεται βέβαιον ἐν τῷ δευτέρῳ χωρίῳ· διότι, ἀφ' οὗ κατὰ πρῶτον στίχ. 57, λέγεται «αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο» μετὰ ταῦτα γίνονται τὴν ἐπομένην ἡμέραν αἱ προστομασίαι ὅπως καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ Πατρόκλου.

Ὡς ἄλλην ἀφορμὴν συγκροτήσεως συμποσίου ἀναφέρω ἐπὶ τέλους ὅτι ὁ στεφανούμενος ποιητὴς ἢ χορηγὸς συνειθίζε διὰ λαμπροῦ δεῖπνου νὰ ἐορτάσῃ τὰ ἐπινίκια, προσκαλῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πλείστους συνδαιτημόνας. Τὸ «Εὐμύπσιον» τοῦ Πλάτωνος, τὸ ἀριστοῦργημα πάντων τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ φιλοσόφου, ὀφείλεται εἰς τὴν νίκην τοῦ ποιητοῦ Ἀγάθωνος, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ὁποίου ὑποτίθεται ὅτι γίνονται αἱ διάφοροι ὀμιλίαι καὶ τὰ ἐγκώμια τοῦ ἔρωτος ὑπὸ πολλῶν λογίων ἀνδρῶν, ἐν οἷς συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ δαιμόνιος Σωκράτης.

της, ἡ ψυχὴ πάσης συμποσιακῆς διασκεδάσεως. Ἄλλ' ἀνεξαρτήτως τῶν μεχρι τοῦδε συγκαταλεγισῶν ἀφορμῶν, αἵτινες δύνανται νὰ θεωρῶνται ὡς τακτικά, εἶνε εὐνόητον ὅτι πολλάκις συνεκροτοῦντο συμπόσια, χωρὶς νὰ διδῆται ἀφορμὴ τις ἐκ τῶν νομομισμένων· οὕτω συνήρχοντο οὐχὶ σπανίως πολλοὶ νέοι ἐπὶ σκοπῷ ὅπως διασκεδάσωσιν ἐν τινι οἰκίᾳ καὶ παρεσκευάζον τὰ λεγόμενα «ἀπὸ συμβολῶν δείπνα», ὀνομασθέντα οὕτω, διότι ἕκαστος τῶν συμμετέχων ὥφειλε νὰ καταθέσῃ (συμβάλλεσθαι) εἰς τὸ κοινὸν ταμεῖον τῶν συνδαιτυμόνων ἀνάλογόν τινα χρηματικὴν εἰσφορὰν. Τὸ ἔθιμον ἀναφέρεται καὶ παρ' Ὀμήρῳ ὑπὸ τὸ ὄνομα «ἔρανος» ὡς ἐν Ὀδυσ. α, 226 :

εἰλαπίνῃ ἦε γάμος; ἐπεὶ οὐκ ἔρανος; τίδε γ' ἐστίν,
καὶ παρ' Ἡσιόδῳ, ἐν Ἐργ. 722 :

μηδὲ πολυξείνου δαιτὸς δυσπέμφετος εἶναι
ἐκ κοινού, πλείστη δὲ χάρις δαπάνῃ τ' ἀμειψίῃ.

Ἄλλ' ἴσως ὁ Ἡσίοδος ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὸ ἕτερον εἶδος τῶν τοιούτων δείπνων, τὸ λεγόμενον «ἀπὸ σπυρίδος», καθάστων ἕκαστος τῶν συνδαιτυμόνων ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ φαγητὸν ἐν καλάθῳ (ἐν σπυρίδι) καὶ τὸ κατέθετεν ἐπὶ τῆς κοινῆς τραπέζης.

Τὰ ἀπὸ συμβολῶν δείπνα ἐκαλοῦντο ἴσως καὶ συναγώγμια· «ἔλεγον δὲ συνάγειν καὶ τὸ μετ' ἀλλήλων πίνειν καὶ συναγώγιον τὸ συμπόσιον . . . μήποτε δὲ τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἀπὸ συμβολῶν καλούμενον». Ἐάν τις τῶν συνδαιτυμόνων ὑπὸ αἰσθήματος γενναιοδωρίας ἐμπορούμενος προσέλατέ τι εἰς τὸ κοινὸν δείπνον ἰδίᾳ δαπάνῃ, τότε ἐκαλεῖτο τοῦτο «ἐπιδόσιμον» καὶ ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων «ἐξ ἐπιδομάτων».

Αἱ συνεντεύξεις ἐγίνοντο ἢ ἐν τῇ οἰκίᾳ τινὸς τῶν φίλων, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, ἢ ἐν τῇ ἐταίρῳ τινὸς, ἢ ἐπὶ τέλους ἐν τινι ἐξοχῇ ἐν ὑπαίθρῳ καὶ παρὰ τῆν παραλίαν. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων τῶν δείπνων, ἄτινα πρέπει νὰ υποθέσωμεν ὅτι ἐγίνοντο συνήθως μεταξὺ νέων ὀμηλικῶν συνεκροτοῦντο καὶ ἄλλα, ἰδίως ἐν Ἀθήναις, τακτικῶς καθ' ὥρισμένον χρόνον σπουδαιότερον χαρακτῆρα φέροντα· τοιαῦτα εἶνε π. χ. τὰ μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς φυλῆς ἢ δήμου ἢ φατρίας συγκεροτούμενα· ἔπειτα τὰ τῶν φιλοσόφων, καὶ δὴ τῶν περιπατητικῶν, ὧν ἰδρυτὴς θεωρεῖται ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ τῶν στωϊκῶν, ὧν τὰ μέλη ὑποδικιροῦνται εἰς διογενιαστὰς, ἀντιπατρισταὶ καὶ πικαιακταστὰς.

Μετὰ τὰς γενικὰς ταύτας παρατηρήσεις περὶ τῶν κοινῶν δείπνων καὶ συμποσιῶν θεωρεῖται ἡδὴ νὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον τὴν ἐν αὐτοῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον φυλακτομένην ἐθιμοταξίαν. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀνάγκη νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνα τὰ δείπνα, ἅτινα εἰς πολλοῖς παρῆεν ἰδίᾳ δαπάνῃ. Εἰς τὰς λεπτομερείας λοιπὸν τοιούτου τινὸς δείπνου εἰσάγω τὸν ἀναγνώστην,

προσπαθῶν διὰ τῶν ἐξῆς νὰ καταστήσω αὐτὸν ἐνήμερον τῶν παρατηρουμένων ἐθιμῶν καὶ τρόπων τινὰ κοινῶν καὶ συμμετοχῶν αὐτοῦ προϋποτιθεμένου βεβαίως, ὅτι θέλει μοι ἐπιτραπῆ νὰ ἐπεξελέθω μέρη τινὰ διεξοδικώτερον πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας.

Ἡ πρόσκλησις τῶν συνδαιτυμόνων ἐγίνετο ἢ παρὰ τοῦ δειπνίζοντος προσωπικῶς ἢ διὰ τοῦ ὑπηρέτου. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ὀμηρικὴ φιλοξενία, καθ' ἣν οἰοσθήτε ζῆνος ὡς ἱερὸς ἐλογίζετο, διό, καὶ πρὶν ἢ γείνη ἡ προσωπικὴ σύστασις καὶ γνωριμία προσεφέροντο αὐτῷ λουτρὸν τροφῆ καὶ πάντα τὰ ἀναπαυστικά μέσα, δὲν παρατηρεῖται εἰς τοιοῦτον βαθμὸν καὶ ἐπὶ τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἀλλ' οὐχ' ἦττον δὲν ἐθεωρεῖτο ἀπρεπὲς, ἐάν γνωριμὸς τις ἄκλιτος προσήρχετο εἰς τὸ δείπνον. Ὁ ἐστιῶν ἐφιλοτιμείτο ἀπειναντίας νὰ παρῆσχη καὶ τοῦτω ἀδιακρίτως· πάσας τὰς δυνατάς περιποιήσεις· τοῦτο καταδηλοῦται ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ «Συμποσίου» τοῦ Πλάτωνος, ἐνθα ὁ δειπνίζων Ἀγάθων ὑποδέχεται τὸν ἀπροσκλητὴν προσερχόμενον Ἀριστοδήμον διὰ τῶν ἐξῆς φιλοσοφητικῶν λόγων· «εἰς καλὸν ἦκεις, ὅπως συνδειπνήσης· εἰ δ' ἄλλου τινὸς ἕνεκα ἤλθες, εἰς αὐθις ἀναβαλοῦ, ὡς καὶ χθὲς ζητῶν σε, ἵνα καλέσαιμι, οὐχ οἷός τ' ἦ ἰδεῖν». Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ Ἀγάθωνος εἶνε πλαγίᾳ αἴτησις συγγνώμης, ἀποδεικνύει δὲ αὐτὸν ἐνήμερον τῆς ἐν συναναστροφῇ πρεπούσης συμπεριφορᾶς, οἷα νῦν συνεθίζεται ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν εὐγενῶν.

Ὅτι δὲ οἱ χαίροντες φήμης καὶ ὑπολήψεως τῶν πολιτῶν καὶ ἄνευ προηγουμένης προσκλήσεως ἠδύναντο ἀσυστόλως νὰ λάβωσι μέρος εἰς εὐώχίαν, ἐπιθεβαιούται ἐκ τῆς συνήθους παροιμίας «αὐτόματοι δ' ἀγαθοὶ ἀγαθῶν ἐπὶ δαίτας ἔνται» ἢ ἐκ τῆς ὁμοίας ταύτῃ «ἀκλιτὴ κωμάζουσιν εἰς φίλους φίλου», ἧτις ἀπεικονίζει ἀκριβῶς τὸ φρόνημα τῶν παλαιῶν χρόνων.

Ἐννοεῖται δὲ εὐκόλως ὅτι ὡς προσκεκλημένοι ἐθεωροῦντο ὅσοι τῶν συνδειπνούντων εἰσῆγοντο ὑπὸ τινος φίλου ὅστις ἰδιαιτέρως προσεκληθῆ, ὡς φαίνεται πάλιν ἐκ τοῦ Ἀριστοδήμου τοῦ Πλάτωνος, ὁ ὁποῖος μόνον ὑπὸ ἕρον τινὰ δέχεται τὴν πρόσκλησιν τοῦ Σωκράτους· «ἔρα οὖν ἄγων με τί ἀπολογήσῃ· ὡς ἐγὼ μὲν οὐχ' ὁμολογήσω ἄκλιτος ἦκειν, ἀλλ' ὑπὸ σοῦ κεκλημένος». Τοῦς εἰσαγομένους φίλους ἀποκαλεῖ ὁ Πλούταρχος σκιάς τῶν προσκεκλημένων. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἀφαιρῶναι δλόκληρον τὸ κάτωθι σημειωθὲν κεφάλαιον εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, δηλαδὴ περὶ τοῦ πρέποντος ἢ μὴ τοῦ τοιούτου εἶδους τῆς προσκλήσεως καὶ φαίνεται ὅτι ἀποδοκιμάζει τὰς σκιάς, αἵτινες ὡς ἄγνωστα πρόσωπα ὀλίγον δύνανται νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν εὐθυμίαν τοῦ συμποσίου.

Ὅσα δὲ ὁ Πλούταρχος καὶ οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς ἴστοροῦσιν δὲν εἶνε ἐντελῶς ἀπηλλαγμένα τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς τῶν, καὶ διὰ

ταῦτα πρέπει πάντα τὰ τοιαῦτα μετὰ μεγίστης επιφυλάξεως νὰ ἐπωφελώμεθα· οὕτω π. χ. φαίνεται μεταξὺ ἄλλων ἀπίστευτος ἡ διήγησις τοῦ Πλούταρχου ὅτι ὁ Περικλῆς προσέφερεν εἰς ἕκαστον τῶν προσκεκλημένων συνδείπνων ἄμαξαν πολυτελῶς κεκοσμημένην, ἡ τὸ περὶ τῶν Συβαριτῶν λεγόμενον, ὅτι οὗτοι δῆθεν πρὸ ἑνὸς ἔτους προσελάλουν τὰς γυναῖκας εἰς δεῖπνον, ἵνα αὐταὶ ἐν σχολῇ λαμπρῶς μὲ ἐσθῆτα καὶ χρυσὸν προπαρασκευασθῶσιν, καὶ οὕτως ἐμφανισθῶσιν εἰς συμποσιακὴν συναναστροφὴν. Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἰκεῖοι καὶ συνήθεις φίλοι προσήρχοντο εἰς τὸ δεῖπνον, οἵτινες ἠδύναντο διὰ καλῆς συμπεριφορᾶς καὶ διὰ ἀστίων ἢ καὶ σπουδαίων λόγων νὰ καταστήσωσι τὴν συνέντευξιν τερπνὴν καὶ εὐάρεστον.

Προνόμιον ἰδιαίτερον εἶχον πρὸ πάντων οἱ «παράσιτοι», οἵτινες ἄκλιτοι προσήρχοντο ἐπὶ σκοπῷ, ὅπως κινήσωσι γέλωτα ἐν τῷ συμποσίῳ διὰ παντὸς τρόπου, διὸ καὶ «γέλωτοποιοί» προσετίθεντο καλοῦνται. Κατ' ἀρχὰς τὸ ὄνομα τῶν παρασίων ἦτο σεμνὸν καὶ ἱερὸν· διότι πρότερον ἐκαλοῦντο παράσιτοι «οἱ ἐπὶ τὴν τοῦ ἱεροῦ σίτου ἐκλογὴν αἰρούμενοι»· ἦσαν δηλαδὴ εἶδος ἱεροδούλων, οἵτινες ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ λάβωσι μέρος εἰς τινὰ δεῖπνα μετὰ τὴν θυσίαν ἢ καὶ εἰς τὸ Πρυτανεῖον· ὅτι οὗτοι ἀπῆλθον μεγίστης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως φαίνεται ἐκ τῆς παραδόσεως τοῦ Κλεάρχου, τοῦ Ἀριστοτέλους μαθητοῦ, ὅστις τὰδε γράφει «ἔτι δὲ παράσιτον νῦν μὲν τὸν ἔτοιμον, τότε δὲ τὸν εἰς τὸ συμβῆθιον κατειλεγμένον· ἐν γοῦν τοῖς παλαίοις νόμοις αἱ πλείσται τῶν πόλεων ἔτι καὶ σήμερον ταῖς ἐντιμοτάταις ἀρχαῖς συγκαταλέγουσι παρασίτους»· ἀλλ' ὅσον ἤξανεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τοσοῦτον ἠλαττοῦτο τὸ ἔργον τῶν καὶ οὕτως ἐπῆλθεν ἡ πτώσις αὐτῶν βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τιμητικῆς θέσεως εἰς τὴν ποταπὴν καὶ περιφρονητικὴν, εἰς ἣν καὶ μέχρι τῆς σήμερον νοοῦνται. Κατὰ πρῶτον λέγεται ὅτι Ἐπίχαρμος, ὅστις κατήγετο μὲν ἐκ τῆς νήσου Κῶ ἤμασε δὲ καὶ ἐφημίσθη ἐν Συρακούσαις ἐπὶ τοῦ τυράννου Ἰέρωνος, εἰσήγαγε τὸ πρόσωπον τοῦ παρασίτου ἐν τῇ κωμῳδίᾳ. Ἀμφίβολον ὅμως εἶνε, ἐὰν οὗτος πρῶτός ἐποίησατο χρῆσιν τοῦ ὀνόματος ἐπὶ κακῆς σημασίας, ὡς διατείνεται ὁ Ἀθήναιος ἢ ὁ Ἀλεξίς, ὡς παραδίδει ὁ Καρύστιος ὁ Περγαμηνὸς ἐν τῷ περὶ διδασκαλιῶν. Ἡ δευτέρα γνώμη φαίνεται ἡ πιθανότερα· ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦ παρασίτου ἔλειπεν ἐντελὲς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ, ἐπειδὴ τὸ ὄνομα του δὲν εἶχε κακὴν σημασίαν. Οἱ ποιηταὶ ἐκείνων τῶν χρόνων δικωμωδοῦσι τοὺς παρασίτους ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν «κολάκων» ἢ «βωμολόχων» ἢ «γέλωτοποιῶν».

Τὸ αὐτὸ πρόνομιον εἶχον καὶ αἱ ὀρχηστρίδες ἢ αἱ αὐλητρίδες, αἵτινες ἀπροσκλητῆ εἰσήρχοντο

παντοῦ, ὅπου ἦτο συμπόσιον ἐπὶ σκοπῷ ὅπως διὰ τοῦ ἔργου τῶν φαιδρύνωσιν αὐτὸ· αἱ δευτεραί μάλιστα ἦσαν ἀπαραίτητοι ὡς συνοδούσαι διὰ τοῦ αὐλοῦ τὰς τελούμενας σπονδὰς, ὡς θέλομεν ἰδῆ κατωτέρω· διὸ καὶ πρὸ ἡμερῶν ἐπὶ τούτῳ ἐμισθοῦντο.

Κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν τοῦ δεῖπνου ὤφειλον πάντες οἱ προσκεκλημένοι νὰ ὦσι παρόντες ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ δεῖπνίζοντος, τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον οἱ μὴ ἐγκαίρως προερχόμενοι δὲν ἀνεμνοντο· οὕτως ὁ Σωκράτης καταλαμβάνει τοὺς παρὰ τῷ Ἀγάθωνι φιλοξενουμένους «ἤδη μέλλοντας δεῖπνῆν», καὶ ὁ δημαγωγὸς ἐν Ἀθήναις Πολύχαρμος ἀπολογούμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λέγει πρὸς ἔμπαινον του ὅτι «οὐδέποτε κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον ὕστατος ἀφίκετο».

Οἱ προσκεκλημένοι ἐφρόντιζον ὅπως παρουσιασθῶσιν ἐν τῇ συναναστροφῇ κάλλιον ἐστολισμένοι ἢ ὡς συνήθως, καθὼς φαίνεται πάλιν ἐκ τοῦ Σωκράτους, ὃν συνιστᾷ καθ' ὁδὸν «λελουμένον τε καὶ τὰς βλαύτας ὑποδεδεμένον» ὁ Ἀριστοδῆμος καὶ μετὰ περιεργείας ἐρωτᾷ· «ὅποι ἴοι οὕτω καλὸς γεγεννημένος». Ἄμα ἀφικόμενοι εἰσήγοντο ὑπὸ ὑπηρετῶν, ἐπὶ τούτῳ ὠρισμένων, εἰς τὸν ἀνδρῶνα, ἐνθα πρὶν ἢ λάβωσι τὴν εἰς δεῖπνον προσήκουσαν θέσιν, ἀφηροῦντο, συνήθως καθήμενοι, ὑπ' αὐτῶν τὰ ὑποδήματα καὶ ἐνίπτοντο τοὺς πόδας. Καθὰ διηγεῖται ὁ Πλούταρχος οἱ τὴν πολυτέλειαν ἀγαπῶντες ἐνίπτοντο τοὺς πόδας οὐχὶ μὲ ὕδωρ, ἀλλὰ μὲ οἶνον καὶ ἀρώματα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν θέσιν, ἣν λαμβάνοντες οἱ ἀρχαῖοι ἔτρωγον, εἶνε βέβαιον ὅτι αὕτη δὲν εἶνε ὁμοία κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς καὶ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους.

Ἐπὶ Ὀμήρου τρώγουσιν οἱ ἦρωες καθήμενοι, ἐν ᾧ οἱ μετὰ ταῦτα κατακείμενοι ἢ κατακλινόμενοι.

Τὰ δημηρικὰ καθίσματα εἶνε διαφόρων εἰδῶν ὡς θρόνος, κλισμὸς, δίφρος. Ὁ θρόνος εἶνε ἔδρα ἔχουσα ἐρείσματα ὅπισθεν καὶ εἰς τὰ πλάγια, ἀρκούντως ὑψηλή· διὰ τοῦτο προσαρτᾶται εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς ὑποπόδιον (θρήνυς) ἐφ' οὗ στηρίζει πρὸς πλείωτέραν ἀνάπαυσιν ὁ καθήμενος τοὺς πόδας του· ὀλίγον τι διάφορος τοῦ θρόνου εἶνε ὁ κλισμὸς, ἴσως ὀλίγον ταπεινότερος, ἀλλὰ ποικιλώτερον κεκοσμημένος καὶ μᾶλλον εἰς ἀνάκλισιν ἰδιάζων ἢτοι ἀνακλιτήριον (fauteuil). Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἐδρῶν τούτων ἠπλώνοντο συνήθως καὶ τάπητες, λίτα, χλαῖναι, ρήγεια.

Ὁ δὲ δίφρος τέλος εἶνε ἀπλοῦν θρανίον (σκαμνὶ) ἄνευ ἀνακλίντρου ὅπισθεν. Ἐπὶ τοιούτων λοιπὸν καθισμάτων ἴσως καθήμενοι οἱ δημηρικοὶ ἦρωες λαμβάνουσι τὴν τροφήν παρὰ τῆς παρακειμένης ἐκάστῳ τραπέζης. Οἱ δὲ μεταγενέστεροι κατέκειντο, ὡς εἶπον, ἐπὶ κλίνης, στηριζόμενοι διὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος ἐπὶ προσκεφαλαίου καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν τροφήν παρὰ τῆς πλεθίστου

παρακειμένης τραπέζης λαμβάνοντες, ἥτις συνήθως παρίσταται ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἀναγλύφων ὀλίγον τι χαμηλοτέρα τῆς κλίνης.

Ἐννοεῖται ὁμως οἰκοθεν ὅτι ἡ συναλλαγή τοῦ ἀπλοῦ καθίσματος διὰ τῆς οὐχὶ ὀλίγον διαπαρηγάς κλίνης ἐξηρτάτο κατὰ μέγα μέρος ἐκ τῆς χρηματικῆς καταστάσεως ἐκάστου· διὰ τοῦτο οἱ μὴ εὐποροῦντες τῶν πολιτῶν συνειθίζον κατ' ἀνάγκην νὰ τρώωσι χαμαὶ, παρομοίως δηλαδὴ ὅπως καὶ τὴν σήμερον οἱ τοιοῦτοι συνειθίζουσι.

Ὅς γενικὸν ἔθιμον δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅτι αἱ γυναῖκες, ὡσάντις ἐλάμβανον μέρος εἰς τὸ συμπόσιον τῶν ἀνδρῶν, καὶ τοῦτο ἐγένετο ἢ ὅταν οἱ ἄνδρες ἦσαν μόνον ἐν τῷ οἴκῳ ἄνευ φίλων, ἢ κατὰ τοὺς γάμους, παρεκλήντο καὶ δὲν κατεκλίνοντο· διότι ἡ κατάκλιτις τῶν γυναικῶν ἀντέβαινε εἰς τὰς ἀρχάς τῆς εὐσχημοσύνης· ἐπὶ πολλῶν ἀρχαίων ἀναγλύφων βλέπομεν τὸν μὲν ἄνδρα κατακειμένον, πλησίον τοῦ δὲ τὴν γυναῖκα παρακαθημένην μετὰ ἢ ἄνευ τέκνων ἢ ὑπηρετῶν. Ταῦτα τὰ ἀνάγλυφα, εἰς ἀνάμνησιν τῶν τεθηγκότων κατασκευασμένα, παριστάνουσι κατὰ τὸν Welcker τὸ δεῖπνον, ὅπως πράγματι ἐγένετο ἐν τῷ οἴκογενικῷ βίῳ. Ὁρθῶς δὲ παρατηρεῖ ὁ Becker ὅτι παντοῦ ὅπου ἐν συμποσικαῖς ἀναγλύφῳ αἱ γυναῖκες κατακλίονται αὐταὶ εἶνε τῆς ἐσχάτης τάξεως καὶ ἐκ τοῦ γένους τῶν ἐταιρῶν.

Ἡ κλίνη τοῦ συμποσίου διαφέρει πολὺ ὀλίγον ἢ διόλου τῆς τοῦ ὕπνου· διὸ πάντα τὰ συστατικά, ὅσα ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς μιᾶς, πρέπει νὰ νοηθῶσι καὶ περὶ τῆς ἐτέρας. Ἡ κατασκευὴ ἦτο ἀπλουστάτη· συνίστατο ἐκ τεσσάρων ξύλων ἐνηλθάν ἢ κραστηρίων καλουμένων καὶ διὰ σχοινοῖν συγκαταουμένων, ἐφ' ὧν ἠπλώνετο τὸ στρώμα. Τὸ ἐν ἄκρον τῆς κλίνης ἦτο συνήθως μὲ ἐν ἀνάκλιτρον ἢ ἐπίκλιτρον ἐφωδισμένον, ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο ὁ δεῖπνων. Τὰ στρώματα ἐπληροῦντο μὲ ἔριον ἢ κνέφαλλα, (διὸ καὶ ἐν γένει κνέφαλλα καλοῦνται) ἢ μὲ πτερὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐξηπλοῦντο διάφορα σκεπάσματα, ἅτινα καὶ διάφορα ὀνόματα εἶχον. Συνήθως κατεκλίνοντο δύο πρόσωπα ἐφ' ἐκάστης κλίνης «δμόσπογδοι» ἢ «δμόκλινοι» κκλούμενοι, ὡς φαίνεται ἐπὶ τῶν ἀρχαίων μνημείων, ὅτι ὁμως καὶ τρίτος τις προσήρχετο, φαίνεται ἐκ τοῦ «Συμποσίου» τοῦ Πλάτωνος· ἐνθα ὁ Ἀγάθων λέγει· «ὕπολύετε, παῖδες, Ἀλκιβιάδην, ἵνα ἐκ τρίτου κατακέσται». Ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ θεωρηθῆ πάντοτε ὡς ἐξαίρεσις, εἰς ἣν μετὰ τὸ δεῖπνον δὲν ἐδίδετο πολλὴ σπουδαιότης· διότι κατὰ τὸ δεῖπνον διήγειρεν «ἐκ τρίτου ἢ κατάκλισις» φυσικῶ τῷ λόγῳ δυσχερεῖας τινάς.

Διάκρισις θέσεων παρατηρεῖται πολλαχού· οἱ ἐντιμότεροι τῶν συνδαιτυμένων καταλαμβάνουσι τὰ ἄκρα. Ἡ τιμητικὴ θέσις καλεῖται «προνομὴ» ἢ «ἐντιμος τόπος» διακρινόμενη ἀπὸ τῆς «ἀτίμου κλισίας» ἢ «ἐσχάτης χώρας».

Ἡ πρώτη φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ πλησίον τοῦ ξε-

νίζοντος, διὸ ὁ Σωκράτης παρὰ τῷ Ἀγάθωνι προσκαλεῖται νὰ λάβῃ θέσιν καὶ ὁ μικροφιλότιμος εἰς δεῖπνον προσκληθεὶς σπουδάξει «παρ' αὐτὸν τὸν καλέσαντα κατακειμένος δεῖπνησαι». Δὲν εἶνε ἀπίθανον ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἀταξίας ἢ δυσπρεπειᾶς ὁ φιλοξενῶν ὠρίζεν ἐκάστῳ τῶν συνδειπνῶν ἰδιαιτέραν θέσιν· ἀλλ' ἐὰν πράγματι καὶ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τῶν κλασσικῶν χρόνων ἀνετίθετο ὁ ὀρισμὸς τῶν θέσεων εἰς ἰδιαιτέρον ἐπὶ τούτῳ ὀριζόμενον πρόσωπον, ὅπερ «ὀνομακλήτωρ» ἢ «ταξίαρχος τῶν δεῖπνων» ἐκαλεῖτο, καθὼς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, φαίνεται μοι λίαν ἀμφίβολον.

Πρὶν ἢ παρατεθῶσιν αἱ τράπεζαι, ἐνίπτοντο πάντες τὰς χεῖρας, ἃς ἀπεσπόγγίζον διὰ χειρομάκτρον· τοῦτο καλεῖται ἄδωρ κατὰ χεῖρὸς διδόναι ἢ ἀπλῶς «κατὰ χεῖρῶν» ὡς ἐν τινι φιλονεικίᾳ περὶ τοῦ ποῖον εἶνε τὸ ἥδιπτον τῶν ὑδάτων, ἀπαντᾷ ὁ παράσιτος Φιλόξενος τὸ «κατὰ χεῖρῶν». Ἡ συνήθεια τοῦ νίπτεσθαι πρὸ τοῦ φαγητοῦ ἐπεβάλλετο τοῖς ἀρχαίοις ὑπὸ τῆς ἀνάγκης, καθόσον, ἐκτὸς τοῦ κοχλιαρίου, πάντα τὰ λοιπὰ ἐργαλεῖα, ὧν ἡμεῖς κάμνομεν χρῆσιν, ἦσαν ἄχρηστα, ἂν οὐχὶ ἐντελῶς ἄγνωστα. Ἀντὶ τοῦ κοχλιαρίου ἐγένετο οὐχὶ σπανίως χρῆσις καὶ κοίλου ἄρτου ἐν σχήματι κοχλιαρίου κατασκευαζομένου καὶ «μυστίλης» καλουμένου.

Τὸ τραπεζομάντιλον ἦτο ὅλως ἄγνωστον· τοῦ δὲ χειρομάκτρον ἐγένετο χρῆσις μόνον μετὰ τὸ νίψιμον τῶν χεῖρῶν, ὡς εἶπον ἄνωτέρω, καὶ ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ἐξῆς ἀποσπάσματος τοῦ Ἀριστοφάνους·

Φέρε, παῖ, κατὰ χεῖρὸς ὕδωρ,
παρὰπεμπε τὸ χειρομάκτρον.

Βεβαίως διεγείρεται ἐνταῦθα εἰς ἕκαστον ἡ ἀπορία, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ λείπῃ ἐπὶ τῆς τραπέζης τῶν ἀρχαίων τὸ χειρομάκτρον ἀφ' οὗ ὡς βέβαιον θεωρεῖται ὅτι οὗτοι διὰ τῶν δακτύλων ἐλάμβανον τὴν τροφήν, καὶ ἔνεκα τούτου εἶχον πλείοτεράν ἀνάγκην καθαρισμοῦ; Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐξετίμων βεβαίως τὴν καθαριότητα, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐπεκράτει τὸ ἔθιμον μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων νὰ τρώωσι διὰ τῶν φυσικῶν περσικῶν ὡς τὴν σήμερον οἱ Ὀθωμανοὶ, καὶ ν' ἀποσπογγίζωσι τοὺς δακτύλους διὰ τοῦ μαλακοῦ τοῦ ἄρτου, διὰ τῆς καλουμένης ἀπομαρδαλιᾶς.

Μετὰ τὸ νίψιμον τῶν χεῖρῶν εἰσέφερον οἱ δούλοι τὰς τραπέζας καὶ ἔθετον αὐτὰς ἐπὶ τοῦ λεγομένου τρίποδος, ὅστις ἐτοποθετεῖτο πρὸ ἐκάστης κλίνης· διότι, καθὰ καὶ ἄνωτέρω ἐρρήθη, οἱ σύγκλινοι εἶχον ἀνὰ μίαν τράπεζαν πρὸ αὐτῶν, ἀφ' ἧς ἀπὸ κοινοῦ ἐλάμβανον τὴν τροφήν. Οἱ Ἀρκάδες μόνον φαίνεται ὅτι παραβαίνουσι τὸ ἔθιμον τοῦτο, οἵτινες κατὰ τὸν Θεόπομπον ἐν ταῖς Ἑστιάσεσιν ὑποδέχονται τοὺς δεσπότης καὶ τοὺς δούλους, καὶ μίαν πᾶσι τράπεζαν παρασκευάζουσι καὶ τὰ σιτία πᾶσι εἰς τὸ μέτρον παρατιθέασιν καὶ κρατῆρα τὸν αὐτὸν πᾶσι κινῶσι.

Ὅτι τράπεζα ἐτήμινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς καὶ

τῆν ἐπ' αὐτῆς φερομένην τροφήν, λέγεται ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Πολυδεύχους· οὕτω νοοῦνται καὶ αἱ ὑπὸ τούτου μνημονευόμεναι πρῶται, δευτέραι τράπεζαι.

Ἐφ' ἐκάστης τῶν μικρῶν τραπέζων ἐτίθετο τὸ δειπνὸν ὅπερ ἐπὶ πινυκίσκων ἢ καὶ ἐπὶ κανῶν ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν ἐφέρετο.

Ἡ γνώμη ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες κατὰ τὸ κυρίως δειπνόν δὲν ἔπινον διόλου οἶνον, ἦτις ἐκφράζεται παρὰ πάντων τῶν νεωτέρων τῶν τὰ συμπόσια διαπραγματευθέντων, δὲν εἶνε, κατ' ἐμὴν γνώμην, ἐντελῶς ὀρθή. Εἶνε ἀληθές ὅτι τακτικὴ καὶ ἐπίσημος οὕτως εἶπεν οἰνοποσία ἐγένετο κατὰ τὸ συμπόσιον ἢ κατὰ τὰς δευτέρας λεγομένας τραπέζας, εἰς αἷς ἄλλοι φίλοι ὡς συμπόται ἠδύναντο νὰ προσέλθωσιν, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὅσοι τῶν συνδειπνῶν δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ πίωνσιν ἠδύναντο νὰ καταλείψωσι τὸ συμπόσιον, ἀλλ' ἔνεκα τούτου δὲν εἶνε ὀρθόν, νομίζω, νὰ ἐκθέσωμεν τοὺς προπάτορας ἡμῶν εἰς τὸν προφανῆ κίνδυνόν τοῦ νὰ πινυθῶσιν ὑπὸ δόψης, ἀραιροῦντες ὀλοτελῶς τὸν οἶνον ἐκ τοῦ δειπνῶντων, ἀφ' οὗ μάλιστα γνωρίζωμεν ὅτι τὸ ἄλας ἦτο αὐτοῖς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἔνευ εἰς οἰουδήποτε φαγητοῦ παρασκευῆν. «Κινδυνεύουσι γὰρ οἱ ἄλας τῶν ἄλλων ὄψων ὄψον εἶναι καὶ ἡ ὕψμα· διὸ καὶ χάριτας ἔνοιοι προσαγορεύουσιν αὐτοὺς, ὅτι τῆς τροφῆς τὸ ἀναγκαῖον ἠδὺ ποιοῦσι».¹

Η ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΛΑΣΕΓΛΙΕΡ

[Μυθιστορία Ἰουλίου Σουλῶ.]

Συνέχεια 181 σελ. 71.

Η'

Αἱ ἐβδομάδες, οἱ μῆνες παρήρχοντο, ὁ δὲ Βερνάρδος, καίτοι ἔτοιμος ὦν πάντοτε ν' ἀναχωρήσῃ, δὲν ἀνεχώρει ὅμως. Τὸ φθινόπωρον ἦτο εὐχάριστον· ἐκυνῆγει λοιπὸν, διέτρεχε τὰ περὶ χωρὰ ἐπὶ τῶν ἵππων τοῦ μαρκησίου καὶ παρεσύρθη ἐπὶ τέλους ὑπὸ τοῦ διασκεδαστικοῦ καὶ κομψοῦ ἐκείνου βίου τοῦ καλουμένου βίου τῶν μεγάρων. Αἱ εὐφυεῖαι τοῦ μαρκησίου ἤρθεσαν αὐτῷ· πρὸς δὲ τὴν κυρίαν Βωμπέρ ἠσθάνετο μὲν ἔτι ἀδύστητον τινα καὶ ἀνεξήγητον ἀπιστίαν, βαθμηδὸν ὅμως τὸ γόητρον τῶν χαρίτων καὶ τοῦ πνεύματός της ὑπερίσχυσε. Τὰ γέυματα ἦσαν εὐθυμα, οἱ οἶνοι κάλλιστοι, οἱ ἔσπερινοι περιπάτοι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κλαῖν ἢ ὑπὸ τὰ φυλλοῤῥοσύντα δάση, αἱ παρὰ τὴν ἐστίαν συνδιαλέξεις, αἱ συζητήσεις, αἱ μακρὰ διηγήσεις, ταῦτα πάντα συνέτενον εὐχαρίστως τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ φθινοπώρου. Ἄν δὲ ἐνότιε ἀριστοκρατικὸς τις ὑπαινιγμὸς διαφεύγων τὸν μαρκησίον ἤρχετο νὰ πέτῃ ὡς ὀδούζιον πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Βερνάρδου. Ἡ Ἐλένη, ἦτις κατερίνετο παρὰ τὸν λύχνον εἰς τὸ ἐργόχειρόν της, ἤγειρε τὴν ξανθὴν αὐτῆς κεφαλὴν καὶ δι' ἐ-

1. Ἐπταχολογήθη ἐκ τῆς περὶ τῶν συμπόσιων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων διατριβῆς τοῦ κ. Α. Ν. Μάλτου.

νὸς μειδιάματος ἔκλεισε τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς της ἀνοίγεισάν πληγὴν· διότι ἡ δεσποινὴς Λασεγλιέρ διετέλει πιστεύουσα, ὅτι ὁ νεανίας ζῶν ἐν τῷ μεγάρῳ εὐρίσκειτο εἰς θέσιν ἐπισηπλή καὶ ταπεινωτικὴν. Ὅθεν ἡ μόνη αὐτῆς σκέψις ἦτο πῶς νὰ κάρῃ αὐτὸν νὰ αἰσθάνηται ὀλιγώτερον τοῦτο· ἡ δὲ πλάνη αὐτῆ παρεῖχεν εἰς τὸν Βερνάρδον τοσοῦτον εὐχαρίστους ἀποζημιώσεις, ὥστε ὑπέφερε μὲθ' ὑπομονῆς ὄντως ἡρωικῆς, ὑπομονῆς καὶ αὐτὸν τὴν ἴδιον ἐκπληττούσης, τὰς ἀπερσιχεψίας τοῦ ἀδιορθώτου γέροντος. Ἐν τούτοις καίτοι οἱ δύο οὗτοι εἰς οὐδὲν συνεφώνουν, κατήντησαν βαθμηδὸν νὰ αἰσθάνωνται ἀμοιβαίῳ τι εἶδος ἀγάπης· διότι ἡ ἄδολος φύσις τοῦ υἱοῦ τοῦ Σταμπλή, ὁ εἰλικρινὴς καὶ ἀνυπόκριτος αὐτοῦ χαρακτήρ, τὸ σταθερὸν τοῦ ὕψος, ἡ ἀπότομος καὶ τολμηρὰ ομιλία του, ὁ ἐνθουσιασμὸς αὐτοῦ ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ αὐτοκράτορος, δὲν ἀπήρθεσαν τῷ γηραιῷ εὐπατορίῳ· ἀφ' ἑτέρου ὁ νεανίας δὲν εὐρίσκε δυσάρεστους παιδαριώδεις τινας ἱπποτισμοὺς τοῦ μαρκησίου· ἐξήρχοντο λοιπὸν ὁμοῦ εἰς κυνηγεία, διέτρεχον ἔριπποι τὰ περὶ χωρὰ, ἔπαιζον σφαιριστήριον, συνεζήτητον πολιτικὰ ζητήματα, παρεφέροντο, ἐφιλονείκουν καὶ ὅμως ἠγάπωντο.—Μὰ τὴν πίσιν μου! ἐσκέπτετο ὁ μαρκησίος, διὰ Οὐσσάρων, υἱὸν χωρικοῦ, ὁ καλὸς οὗτος νέος μοι φαίνεται πολὺ καθὼς πρέπει.—Βεβαίως, ἔλεγε κατ' ἑαυτὸν ὁ Βερνάρδος, δι' ἓνα μαρκησίον, ὁπαδὸν τοῦ ἀρχαίου πολιτεύματος καὶ τῶν ἀρχαίων ἰδεῶν, ὁ ἀγαθὸς οὗτος γέρον δὲν εἶναι διόλου δυσάρεστος. Καὶ τὴν ἐσπέραν ὅτε ἀπεχωρίζοντο καὶ τὴν πρωίαν ὅτε ἐπανέυρισκον ἀλλήλους, ἔβλιβον φιλικώτατα ἀμοιβαίως τὴν χεῖρα.

Ἐν τούτοις τὸ φθινόπωρον παρήλαε, καὶ ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος ὁ Βερνάρδος ἠσθάνθη ἔτι μᾶλλον τὰς ἠδονὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ παρὰ τὴν ἐστίαν βίου· διότι ἀφ' οὗτο ἐφιλοξενεῖτο ἐν τῷ μεγάρῳ, ἐνόμισαν φρόνιμον ν' ἀπομακρύνωσι τὸ πλῆθος τῶν ἐπισηπτομένων τὸν μαρκησίον· ὅθεν αἱ ἐρηταὶ καὶ αἱ ἐσπερίδες ἔκπυσαν καὶ ἔζων ἐν στενῷ οἰκογενειακῷ κύκλῳ· ὁ δὲ Βερνάρδος ὁ διελθὼν τὸν παρελθόντα χειμῶνα εἰς τὰς ὑπερβόρειους στέππας, δὲν ἐσκέφθη πλέον ν' ἀντιστῆ εἰς τὸ γόητρον τοῦ εὐχαρίστου ἐκείνου βίου, ἀλλ' ἀνεγνώρισε ὅτι οἱ εὐπατορίδαι οὗτοι εἶχον καὶ αὐτοὶ τὰ καλὰ των, καὶ ὅτι ὁ γνωρίζων αὐτοὺς ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐξετίμα αὐτοὺς ὀρθότερον· ἐσκέφθη τί θὰ ἐγένετο ἐὰν ἔξῃ μόνος καὶ ἔρημος ἐντὸς τοῦ ἀπεράντου μεγάρου του, ὅτι ἴσως ἤθελε παραλείψει τὸ πρὸς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐφειλόμενον σέβας, ἐὰν ἐφέρετο σκληρῶς πρὸς τὰ ὄντα τὰ φαιδρύναντα τὰς τελευταίας ἡμέρας του, καὶ ὅτι ἐπειδὴ δὲν διεφιλονείκουν αὐτῷ τὰ δικαίωματά του, ὥφειλε ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν χρόνον, εἰς τὴν λεπτότητα, εἰς τὴν τιμιότητα τῶν παρ' ἑαυτῷ φιλοξενουμένων, τὴν ἐκβάσιν τῆς παραδό-